

УДК 316.723:316.346.32-053.6

DOI <https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2022.2.23>**Ліпіч Людмила Михайлівна**

кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії та педагогіки
Національного транспортного університету
вул. Михайла Омеляновича-Павленка, 1, м. Київ, Україна
orcid.org/0000-0003-3821-9537

Ніколаєнко Світлана Леонідівна

викладач кафедри іноземних мов
Навчально-науковий інститут міжнародних відносин
Київського університету імені Тараса Шевченка
вул. Ю. Ілленка, 36/1, м. Київ, Україна
orcid.org/0000-0002-0919-5276

Балагура Олена Олександрівна

кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії та педагогіки
Національного транспортного університету
вул. Михайла Омеляновича-Павленка, 1, м. Київ, Україна
orcid.org/0000-0003-1353-7694

МОЛОДІЖНІ СУБКУЛЬТУРИ: ІСТОРІЯ, ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ КОНСТРУЮВАННЯ

Актуальність проблеми. Суперечності, які виникають у відносинах в системі «суспільство – субкультура», а особливо в системі «суспільство – молодіжна субкультура» зумовлюють потребу у виявленні соціальних факторів, які їй зумовлюють означені суперечності. Автори, з огляду на сказане, висувають гіпотезу, згідно з якою найбільш вагомими з цих факторів є інституціоналізовані соціальні нерівності та інституціоналізована ж не-представленість різних категорій молоді в інститутах влади та інших соціальних інституціях, що й викликає незгоду, а то й опір.

Мета. Обґрунтувати ідею, згідно з якою сучасні молодіжні субкультури є результатом наявної в суспільстві системи соціальних нерівностей, які множаться, та, відповідно, інституціональна не-представленість різних категорій молоді, яка й викликає соціокультурний опір.

Методи дослідження. У ході дослідження використовувалися діалектика як логіка, як теорія пізнання та як теорія розвитку, а також загальнонаукові методи (аналіз, синтез, узагальнення тощо), а також якісний метод, орієнтований на виявлення суб'єктивних аспектів в людських взаємодіях.

Результати дослідження. Проаналізовано зв'язок між історією становлення молодіжних субкультур, логікою їх функціонування та, відповідно, логікою, якою користуються науковці в ході їх дослідження.

Визначено, що дослідники в своїй більшості орієнтовані на пошук способів інкорпорації молодіжних субкультур в домінуючу соціально-культурну систему методом трансформації наявного в них протестного потенціалу спочатку в потяг до розваг, а потім і в масові лояльні настрої.

З'ясовані потенційні можливості переходу субкультур в контркультури та технологічні можливості перетворювати як субкультури, так і контркультури в засіб стабілізації соціального порядку методом соціально орієнтованого конструювання соціокультурної реальності.

Виявлені термінологічно виражені змістовні розбіжності в концепції Contraculture Мілтона Інґера та Counter Culture Теодора Роззакі і вказано, що поняття Contraculture передбачає можливості переходу субкультур в контркультури і навпаки, а поняття Counter Culture

скоріш орієнтоване на зняття відмінностей між суб- та контркультурою. Хоча й те, й інше несуть у собі різного роду технологічні (конструктивістські) можливості.

Ключові слова: *молодь, культура, субкультура, контркультура, молодіжна субкультура, соціальне конструювання суб- та контркультурної реальності.*

Вступ. Сучасні трансформаційні процеси відзначаються тим, що зумовлюють загострення усієї системи соціальних суперечностей, призводять до незупинного поглиблення системної кризи суспільства і, відповідно, торкнулися як соціально-економічної, так і культурної сфери. А, як завжди в таких обставинах, молодь, як найбільш незахищений прошарок населення, бо не має досвіду життя в кризових ситуаціях, та яка зупинилася в центрі подій. З огляду ж на те, що хоча молодь не складає собою єдиної соціальної групи, а розпадається на безліч відокремлених одна від одної груп, то й її соціальна поведінка є досить диференційованою. Така обставина й призвела до того, що в соціологічній науці в свій час з'явилося поняття субкультури як множини, властивій переважно молоді способів пошуку життєвих стратегій.

Тож треба мати на увазі наступні дві обставини:

– **по-перше**, що коли соціологи говорять про молодь як специфічну вікову групу, то мають на увазі те, що це скоріш номінальна, ніж реальна група;

– **по-друге**, що коли політики говорять, що дана група з часом буде посідати провідні позиції в економіці та політиці, соціальній та духовній сферах суспільства, вирішуватиме завдання, контури яких зараз важко визначити, то зрозуміло, що вони мають на увазі саме номінальну можливість вікової ротації урядовців при владі, бо відбір до лав урядовців відбувається хоча й за віковою ознакою теж, але, перш за все, за приналежністю молодих людей до так званої соціальної еліти, яких в повсякденні називають «мажорами».

Отже, актуальність досліджень молодіжних субкультур визначається, перш за все, тим, щоби виявити те, які саме соціальні фактори сприяють їх формуванню більшою мірою.

Ми ж, з огляду на сказане, висуваємо **гіпотезу, згідно з якою найбільш вагомими з цих факторів є інституціоналізовані соціальні нерівності та інституціоналізована ж не-представленість різних категорій молоді в інститутах влади та інших соціальних інституціях, що й викликає незгоду, а то й часом опір.**

Похідним від даної гіпотези є твердження, згідно з яким *субкультура – це спосіб демонстрації різного роду груп молоді своєї відчуженості від оточуючого їх суспільства, а, отже негативне ставлення до визнаних в ньому норм і цінностей.*

Мета. Обґрунтувати ідею, згідно з якою сучасні молодіжні субкультури є результатом наявної в суспільстві системи соціальних нерівностей, які множаться, та, відповідно, інституціональна не-представленість різних категорій молоді, яка й викликає соціокультурний опір.

Досягнення визначеної вище мети передбачає розв'язання наступних **завдань**:

– уточнити поняття субкультури, молодіжної субкультури та контркультури;

– акцентувати увагу науковців на діалектиці понять субкультури та контркультури та описати її;

– з'ясувати та визначити риси молодіжних субкультур.

Методами дослідження авторами обрані діалектика як логіка, як теорія пізнання та як теорія розвитку, а також загальнонаукові методи (аналіз, синтез, узагальнення тощо), а також якісний метод, орієнтований на виявлення суб'єктивних аспектів в людських взаємодіях.

Результати. Субкультура (підкультура, лат. sub – під та лат. cultura – обробка, землеробство, виховання, шанування), як правило визначається як частина культури суспільства, що відрізняється від домінуючої і носієм якої є та чи інша група людей.

Давно встановлено, що загальне число різноманітних субкультур, в тому числі й молодіжних, починаючи з другої половини ХХ століття постійно зростає. Особливо ця тенденція з відомих причин дає взнаки останні три десятиліття й Україна тут, можна сказати, знаходиться в **лідерах**. Щоправда, **вітчизняні** субкультури – це скоріш результат наслідування західних аналогів, передусім, американських.

Проте, науковці відзначають, що молодіжна культура, перебуваючи в стані радикальних трансформацій, ще не усталилась, а її образ в наукових дослідженнях тільки починає складатись [1, с. 141].

З огляду на сказане й можна стверджувати, що молодіжні субкультури – це й є показник означеної неусталеності, яка набуває перманентного характеру. При чому, широко розповсюджене твердження, що субкультури – це спосіб вияву процесу самоствердження та самореалізації молоді, що визначає її соціальне самопочуття, не є коректним. Скоріш навпаки, субкультури, які складаються стихійно, тобто не є результатом соціального спрямованого застосування технологій та соціально орієнтованого конструювання реальності, – це спосіб вияву незгоди з життєвими ситуаціями, які унеможливають для молоді дійсне самоствердження та самореалізацію. Субкультура в таких ситуаціях й стає способом виходу за межі реальної соціальності, як що так можна сказати, в штучно створену соціальність: паралельну або віртуальну реальність.

Можна сказати, що субкультурний рух, від самого початку його зародження, був особливою формою неінституціалізованої самоорганізації людей. Тому й відповідна культура означала специфіку стилю життя та мислення її носіїв і відрізнялася від офіційно визнаної своїми звичаями, нормами і так далі. Проте, саме в ХХ столітті і саме в наслідок його масового характеру намітилася тенденція до інституціалізації субкультурного руху.

Однак, коли дехто з вчених вважає, що субкультурним модифікаціям властива власна інституціалізація і що субкультури формуються під впливом віку, етнічного походження, релігії, місця проживання, соціальної стратифікації та ін. [1, с. 138], то треба мати на увазі, що не все так просто. Справа в тому, що інституціалізація субкультур можлива подвійним чином:

- *по-перше*, як дещо альтернативне, що не вписується в діючу інституціалізовану структуру суспільства і суперечить їй по своїй соціальній суті;
- *по-друге*, як результат технологій інкорпорації субкультур в домінуючу культуру з огляду на її легітимацію саме як домінуючої.

Хіппі, панки, рокери і багато іншого роду субкультур, які формувалися як рухи опору і спочатку мали стихійний характер, давно інкорпоровані, а деякі з них навіть взагалі зникли, бо злилися з домінуючою.

Отже, інституціалізація опору не відбулася, а злиття з вже інституціалізованою та офіційно визнаною культурою відбулося.

Проте, «як і в середньовіччі терміном «культура» визначався аристократизм з ознаками «начитаності», «акуратності», «витонченості манер», «куртуазності» тощо, тобто всього того, що надавало можливість говорити про відмінність аристократичного способу життя від способу життя простих «некультурних» людей, так і сучасний термін «субкультура» визначає нетрадиційну культуру від традиційної, де ознаками є все те, що не співпадає з загальноновизнаними нормами і цінностями [2, с. 473].

Увагу щодо вивчення молодіжної культури та молоді як особливої соціальної групи традиційно пов'язують із західними дослідженнями на початку ХХ століття. Так, у 20-х роках, представники чиказької школи (В. Ф. Уайт, А. Коен, Г. Беккер та ін.) почали збирати дані про особливості культури молодіжних об'єднань. Вже в той час молодіжні об'єднання сприймалися західним суспільством як такі, що ставили під сумнів цінності панівної культури. А з огляду на те, що така тенденція ставала масовою, органи влади, а, відповідно, й вчені, почали розглядати її як нагальну проблему, що вимагала свого теоретичного та практичного розв'язання.

Особливого розмаху масове несприйняття молоддю так званого офіціозу набуло в американській повоєнній дійсності і тому мало бути якимось чином позначено. В цей же час дане явище стає спеціальним предметом дослідження в багатьох соціальних науках, включаючи і соціологію та медіазнавство. І вже на початку п'ятдесятих років ХХ століття з'являється поняття субкультури, авторство якого приписують американському соціологу Девіду Рісмену (David Riesman), посилаючись на його статтю «Прослуховування популярної музики» (Listening to Popular Music), яка була видана у 1950 році в «Американському щоквартальнику» (American Quarterly). Проте, відзначимо, в ній немає слова «субкультура».

Насправді ж ситуація дещо складніша.

Справа в тому, що Д. Рісмен зауважує, що «немає способу пояснити, посилаючись на індустріальних контролерів, великі коливання музичного смаку, скажімо, від джазу до мелодійної музики за останнє десятиліття; насправді, промисловість ігнорує ці коливання смаку споживачів лише на свій страх і ризик». А далі, формулює «гіпотезу про наявність більшості і меншості в аудиторії популярної музики серед підліткових груп» (hypotheses about a majority and a minority audience for popular music among teen-age groups), а потім додає, що «навіть у сфері популярної музики завжди є канал меншості, через який менш популярні смаки отримують визнання, і врешті-решт, можливо, стають смаками більшості» [4, с. 361].

Це така гносеологічна ситуація, коли в тексті присутнє розуміння суті проблеми (є поняття ситуації, що склалася в культурі, яка виражається в досить специфічній її диференціації за ознакою більшості і меншості), але ще немає належного термінологічного її виразу.

Так от, хто вперше використав слово «субкультура», важко сказати, хоча всі віддають належне саме Д. Рісмену, адже, саме він загострив увагу вчених на проблемах, із якими стикається «меншість» (яка згодом перетвориться в «субкультурні меншини»).

Насправді ж спочатку «меншість» і «більшість» визначалися як два основних протиборчих класів, а Д. Рісменом запропоновано аналіз, як тепер можна сказати, субкультурний. Тепер іншого роду *меншини* поглинають увагу дослідників, які в ході аналізу культури меншин неявно здійснюють редукцію даної культури до проблеми права меншин: на власний стиль життя; на думку; на те, щоби бути представленими при владі та інших соціальних інституціях тощо. І все це описується в категоріях природної суперечності між більшістю та меншістю (majority and minority), тобто культурою та субкультурою і так далі.

Ми не будемо зараз з'ясовувати причини, які зумовили трансформацію поняття "majority" в одне із слів субкультурного сленгу незаможної молоді, в якому «мажори» – це та молодь, яка соціально захищена й представлена при владі або безпосередньо її заможними батьками, або тими, хто представляє самих цих батьків при владі.

Іншими словами, питання субкультури як системи опору почало забуватися, звідки й виникла потреба в понятті контркультури.

Так от, пройшло десять років після означеної статті Д. Рісмена, і в 1960 році другий американський соціолог, один з провідних спеціалістів в питаннях соціології релігії, Дж. Мілтон Їнгер (J. Milton Yinger) видав в збірнику «Американський соціологічний огляд» (American Sociological Review) статтю під назвою «Контркультура і субкультура» (Contraculture and Subculture), в якій вже в анотації стверджував про те, що:

- *по-перше*, що поняття субкультури вже стало широковживаним;
- *по-друге*, що він, після обробки сотні джерел, може стверджувати, що склалися три чітко визначених способи розуміння субкультури (значення терміну), «що призводить до неточності в його застосуванні», тому й запропоновано ним «новий термін «контракультура», бо є потреба відрізнити «нормативні системи субсоціумів і норми, що виникають у конфліктних ситуаціях» [7].

Зараз ми не маємо змоги розбиратися у виявлених Дж. Мілтоном Їнгером тонкощах розуміння субкультури різними авторами, бо використане ним поняття субсоціуму пояснює багато дещо. Головне ж те, що поняття субкультури прижилося, а в даний час вже стало загально визнаним.

Сам же Дж. Мілтон Їнгер припускає, що субкультури – це або результат мобільності та розширення комунікацій, які об'єднують групи, з різним культурним походженням в одну спільноту, або в результаті фізичної чи соціальної ізоляції, або і те, і інше, що заважає повній асиміляції [7].

Для нас же важливо те, що тепер молодь ми можемо розглядати як специфічний субсоціум, де вікова ознака є лише однією з найбільш важливих.

Між тим, можна згадати ще одного вченого. Це англійський соціолог медіазнавець Дік Хебдідж (D. Hebdige), який у 1979 році видав книжку під назвою «Субкультура: Значення

стилю» [3]. Цей доробок нині вважається одним із найважливіших досліджень субкультур в світі. У ній автор веде розмову саме про молодіжні субкультури та обґрунтовує думку про те, що субкультури залучають людей зі схожими смаками, яких не задовольняють загальноприйняті стандарти та цінності.

Д. Хебдідж зазначав, що треба «повернутися до значення молодіжних субкультур, оскільки поява таких груп вражаючим чином свідчила про розпад консенсусу у післявоєнний період» [3, с. 17], що зумовлювало з одного боку до ідентифікації кожної з груп, які з'являлися в ході такого розпаду, а з іншого, до їх взаємодії.

Наприклад, «присутність в Британії значної чорної спільноти» зумовлювала «близкість двох позицій – білої робочої молоді та негритянської». Така ситуація «спонукала до ідентифікації, і навіть, коли ця ідентичність придушується або відкрито опирається, чорні культурні форми (наприклад, музика) продовжують певним чином впливати на розвиток кожного субкультурного стилю» [3, с. 73].

Взагалі, відзначимо, що молодіжна субкультура стала одним із характерних явищ сучасності. Проте, американські та британські дослідники, як здається, приділили її аналізу найбільше уваги, орієнтуючись на три основні завдання:

- прогноз щодо подальшого розгортання молодіжних субкультур;
- контроль означеного процесу методом його інкорпорації в домінуючу культуру;
- аналіз факторів, які зумовлюють переростання субкультур в контркультуру.

Важливо відмітити, що й британська, й американська соціології в цьому напрямку зробили значні успіхи.

Що ж до поняття контркультури та причин введення його в науковий обіг поряд з питанням субкультури, в соціології виникла велика плутанина. При чому, обидва поняття є результатом дослідження різного роду молодіжних рухів.

Справа в тому, що з джерела в джерело переходить твердження про те, що поняття контркультури належить американському соціологу Теодору Роззаку (Theodore Roszak) і вперше використане ним в книзі під назвою «Створення контркультури» (The Making of a Counter Culture) [5], тобто культури, яка протилежна домінуючій і суперечить їй.

Проте, ми вже знаємо, що за дев'ять років до того Дж. Мілтон Їнгер вже ставив питання про контркультуру, а от Т. Роззак навіть не згадує про це. Проте, термінологічна різниця між *Contraculture* Дж. Мілтона Їнгера та *Counter Culture* Т. Роззака, не лише формальна, бо Т. Роззак категорично уникає поняття субкультури, бо для нього будь-які суперечності між субкультурами є проявами *Counter Culture*.

Т. Роззак з цього приводу пише: «Коли хтось вперше розгляне різновиди юнацького інакомислення, то може здатися, що ця *Counter Culture* значно більш послідовна, ніж я уявляв. З одного боку, є приголомшлива богемність бітів (бітників – авт.) та хіпі, з іншого, тверезий політичний активізм студентських Нових лівих. Хіба це не два окремих і протилежних явища: одне (йде від Гінзбурга, Керуаку та К^о) намагалося «відмазатися» від американського суспільства, а інше (йде від Ч. Райта Міллса та залишків старих соціалістичних лівих) намагалося проникнути в наше політичне життя та революціонувати його?» [5, с. 56].

Отже, можна сказати, що уведення в науковий обіг поняття контркультури було своєрідною реанімацією ідей, які раніше вписувалися в категорію субкультури, але з часом почали маргіналізуватися, бо торкалися проблем культурних конфліктів та опору домінуючому офіціозу.

І саме Т. Роззак поставив проблему, створення (сучасною мовою конструювання) контркультури (протилежній сучасній), бо питання, яке тепер «стоїть перед нами, не стільки в тому, «Як ми будемо пізнавати», скільки в тому, «Як ми будемо жити». І щоб знайти відповідь, ми повинні відновити чарівний світ (reconstitute the magical world), з якого походить людська творчість і спільнота. Так що, нарешті, основний проект нашої контркультури полягає в тому, щоб проголосити нове небо і нову землю такими величезними, такими дивовижними, що його непомірні вимоги технічного досвіду повинні обов'язково набути підлеглого та маргінального статусу в житті людей» [5, с. 304].

Між іншим, магічний світ нині реконститується методом соціального конструювання реальності доволі вдало, в чому теорія *counter culture* Теодора Розака відіграє не останню роль.

Не завадить нагадати, що «жорстка політична активність студентських нових лівих» і стала тим фактором, який змусив науковців реанімувати питання соціального опору, але у досить специфічний спосіб: конструювати групи невдоволених і завдяки їм знімати періодичні соціальні напруги. Нові ліві, серед яких домінували студенти, доволі успішно впоралися з таким завданням. Вони пропонували *нові* стратегії поведінки для молоді, а разом з тим, і нові, як їм здавалося, способи соціального устрою.

Насправді ж, хоча дослідники молодіжних субкультур і позначили цей рух як «лівий», це був рух, в якому домінували діти з середніх прошарків суспільства та так званої робочої аристократії, виховані в дрібнобуржуазних традиціях, що не вкладалися ані в стандарти буржуазного аристократизму, який на той час вже був досить поширеним в найбільш розвинених капіталістичних країнах, ані в стандарти життя людей, які живуть переважно на заробітну плату.

Нагадаємо, що між 1945 і 1960 роками валовий національний продукт США збільшився більш, ніж вдвічі, виріс із 200 мільярдів доларів до понад 500 мільярдів доларів, що поклато початок «золотому віку американського капіталізму» [6] тобто, бурному зростанню середнього класу, який, зокрема в США та Франції, сягав за 50 % від усього населення.

Отже, у цих умовах, молодь стала виразником тих самих нездійснених надій і сподівань у світі реальних суспільних відносин, зокрема ідеалів соціального облаштування світу. Однак, Новий лівоорієнтований молодіжний рух було використано політичними елітами як «політична технологія» впливу на свідомість і поведінку молоді. Тому тут конструювання контркультури відіграло роль дієвого знаряддя зниження реальної політичної активності, підмінивши її своєрідним симулякром.

Дійсний молодіжний соціальний протест був поглинений альтернативною культурою (субкультурою, яка зіграла контркультурну функцію), бо пропонувала не адекватні форми організації молодіжних угруповань, а також спосіб та стилі «нового» життя.

Не завадить наголосити на тому, що в справі конструювання молодіжних субкультур значну роль відіграла саме музика та так зване культивування музичних смаків, релевантних ідеології суспільства споживання. У цей же час сформувався музичний маркетинг, який орієнтував митців в своїй творчості орієнтуватися на молодь.

Ефект виявився приголомшливий: на зміну масових протестних настроїв в молодіжному середовищі почала приходити масова ж орієнтація молоді на розваги.

Тож чи дивно, що в соціології музики значний акцент дослідники роблять на аналізі зв'язку між музичними смаками, масовою культурою та суб- і контркультурними тенденціями масових молодіжних настроїв, а при цьому роблять висновок, що *масові смаки* – фактор, який ніби розв'язує проблему класових відносин.

Проте, це ще одна проблема, яка вимагає спеціального дослідження.

Отже, дійсний молодіжний соціальний протест був поглинений альтернативною культурою (субкультурою, яка зіграла контркультурну функцію), бо пропонувала не адекватні форми організації молоді, а також спосіб та стилі «нового» життя.

До речі, ці форми ставали «все більш дивовижними впродовж десятиліття. Деякі молоді люди взагалі «випали» з політичного життя. Ці «хіппі» відростили собі довге волосся і практикували «вільну любов¹». Деякі переїхали в комуни, подалі від турбулентності, яка стала визначати повсякденне життя в 1960-х роках [6].

¹ Хіппі або «Діти квітів», як їх називали у ЗМІ за їхню ідеологію та любов до прикрас та розшитий квітковими візерунками одяг, пропагували вільне кохання та любов до всього живого, заперечували матеріальні цінності та виступали проти воєн та будь-якого насильства. Сьогодні хіппі еволюціонували в культуру растаманів, які пропагують безцінність матеріальних речей, відхід у нірвану та розслаблення (у тому числі за допомогою вживання легких наркотиків). Тепер вони пропагують проміскуїтет (від лат. *pro miscuis* «без розбору», «загальний») сексуальна нерозбірливість – нічим не обмежені статеві відносини з багатьма партнерами. Специфіка їх зовнішнього вигляду полягає в наявності дредів (від англ. *dreadlocks* – жакливі локони) – мотузкові пасма волосся, утворені шляхом сплутання або заплітання волосся), символіки червоно-жовто-зелених кольорів, безлічі прикрас, пірсингу тощо.

Привертають увагу два суттєвих термінологічних моменти.

По-перше, в слові «субкультура» на першому плані значиться префікс “sub” (тобто «під-»), що можна розглядати як приховані, неофіційні культурні пласти, що утворюють «донну поверхню» панівної культури. Даний префікс можна побачити в таких словах, як *subterraneanculture* (підземна культура) і *underground* (підпілля). Тут проглядається своєрідна культурна двоїстість: функціонування засуджуваних неінституціолізованих низових культурних явищ на тлі офіційно визнаної «високої» культури.

По-друге, в слові «контркультура» прихована ідеологія та практики конструювання молодіжного протесту спрямованого ніби проти споживацького суспільства, традиційної трудової етики та технократичної цивілізації), хоча, насправді, це перетворює молодь в руйнівну силу, яка протистоїть культурі як такій.

Іншими словами, якщо спочатку поняття субкультури означало явища, що сприймалися як не- або позакультурні, то згодом воно почало означати саму культуру у її розмаїтті, яка рухається від традиційного до модерного стану. Одним із проявів такої культури, на думку французького соціолога Мішеля Мафессолі (Michel Maffesoli), можуть вважатися «міські племена» (неоплемена) – тимчасові соціальні групи, які він позначає як безкласові, летючі (нестабільні).

Проте ці «племена» утворюються зовсім не на етнічній основі, хоча в них можуть переважати представники того чи іншого етносу. Це, на великий рахунок, декласовані групи людей, а ознака декласованості в їх середовищі набуває стійкого характеру.

А щодо поняття контркультури, то воно означає лише певну данину наукової спільноти, так званому соціологічному конфліктуалізму, який давно виродився в теорію та практики соціального контролю дійсної меншості над дійсною більшістю.

Хоча, насправді, наявність у суспільстві дійсної та потужної контркультури – це ознака глибокої соціальної кризи, яка свідчить про наявність значної маси населення (і перш за все його молодшої частини), невдоволеного *status quo*.

Зазначимо, що в сучасній дослідницькій практиці поняття субкультури стало використовуватися у двох основних смислах:

- *по-перше*, як автономне і цілісне утворення всередині панівних культурних традицій, що відрізняється від них власними нормами, цінностями, стилем життя та мислення та мають тенденцію до утворення паралельних інститутів;
- *по-друге*, як переважно молодіжна проблематика, що пов’язана з місцем молоді у суспільстві, процесом її соціалізації у соціокультурний час та простір.

Уточнимо, що досить часто говорять про соціалізацію, а мають на увазі інкорпорацію в офіційно визначений соціокультурний простір.

Відомо, що ознаками будь-якої субкультури є низка визначальних відмінностей від домінуючої культури. Це насамперед, власна система цінностей, мова, манери поведінки, одяг тощо, включаючи трансформації тіла. Сюди ж входять, групова самовизначеність, спільність переконань, відмінні погляди на життя і правила поведінки тощо, які можуть бути або явними, або приховані від широкого загалу. Все це й відрізняє субкультуру від культури як її альтернативи, бо як тільки та чи інша субкультура стикається з проблемами її функціонування, вона трансформується в контркультуру.

Отже, субкультура пов’язана із специфічними нормами, поглядами й цінностями, з соціальними й духовними потребами, способами залучення до духовних цінностей і особливостями їх засвоєння, стилем, способом життя та існування. Дослідники переважно визначають субкультуру як такий культурний комплекс, за допомогою якого молода людина реалізує свою соціально-культурну ідентифікацію і який дає їй змогу відчувати себе сучасною та знайти спосіб особистої самореалізації, у тому числі й у формах національної культури [1, с. 138].

Насправді ж субкультурні атрибути лише свідчать про те, що в молодіжному середовищі спостерігається несприйняття оточуючої молоді людини дійсності і що дане несприйняття переважно трансформується в систему ілюзій щодо суспільного майбутнього. Справжній же

пошук життєвих стратегій звертає науковців до пошуку дійсних причин усього того, що когось не задовольняє.

На жаль, до такого пошуку не готова нині навіть студентська молодь, бо інститут освіти орієнтований на підготовку до виживання в умовах конкуренції на ринку праці.

Різноманітний світ молодіжної субкультури зумовлює і її напрями: музикальні, спортивні, екологічні, релігійні, політичні, кримінальні тощо. У спектрі молодіжних субкультур виділяються екстремальні за своєю суттю, у яких звучать протести чи проти певних суспільних відносин, чи проти всього суспільства загалом, має місце екстремістська активність по відношенню до традиційної культури, поширеної у суспільстві; ескапістські (англ. escape – «втекти, врятуватися») – суттю яких є уникнення неприємного, нудного в житті, особливо шляхом читання, роздумів і т. п., тобто прагнення до ізоляції від суспільства; кіберкультура (віртуальна), структуруючим і організуючим центром якої стає Інтернет, як засіб спілкування, пізнання, самовираження та самоідентифікації.

Науковці відзначають наступні риси молодіжної субкультури:

- молодіжна субкультура – це певна спільнота, кожен представник якої сам зараховує себе до неї; члени такої спільноти можуть формувати групи безпосереднього контакту (компанії, об'єднання, тусовки), і віртуального спілкування;

- входження молодої людини в ту чи іншу молодіжну субкультуру означає прийняття ним та поділ її норм, цінностей, світосприйняття, манер, способу життя, а також зовнішніх атрибутів приналежності до цієї субкультури (зачіска, одяг, прикраси, жаргон);

- як правило, молодіжні субкультури виникають навколо якогось «центру», виразника тих чи інших пристрастей до музичних стилів, способу життя, ставлення до певних соціальних явищ;

- значущі для тієї чи іншої молодіжної субкультури ідеї та цінності набувають зовнішнього виразу в обов'язковій для її членів символіці та атрибутіці групи;

- субкультури найчастіше прагнуть до атомізації і захисту від впливу суспільства.

Таким чином, можна стверджувати, що субкультурні нахили в молодіжному середовищі – це:

- *по-перше*, є способом вияву молодіжних реакцій на будь-які соціальні зміни в суспільстві;

- *по-друге*, є показником того, що молоде покоління є досить неоднорідним по своєму соціальному походженню;

- *по-третє*, є показником соціальних змін, які значно впливають на соціально-демографічні процеси і, зокрема, на соціально-демографічну структуру суспільства;

- *по-четверте*; є показником того, що процес соціалізації молоді має досить суперечливий характер і так далі.

Отже, неухильне зростання кількості молодіжних субкультур в умовах політичної та економічної нестабільності свідчить про те, що процес соціалізації (входження молоді в суспільне життя) надто структурований і що соціальна структура процесу соціалізації молоді є способом визначення, місця і ролі кожної з субкультур в більш широких соціальних процесах.

Висновки. У підсумку зазначимо, що можна вважати підтвердженою висунуту нами *гіпотезу, згідно з якою найбільш вагомими факторами, в силу дії яких формуються субкультури є інституціоналізовані соціальні нерівності та інституціоналізована ж не-представленість різних категорій молоді в інститутах влади та інших соціальних інституціях, що й викликає незгоду, а то й часом опір.*

Аналіз показує, що субкультура – це спосіб демонстрації різного роду груп молоді своєї відчуженості від оточуючого їх суспільства, а, отже негативне ставлення до визнаних в ньому норм і цінностей, а міра негативності може зумовити трансформацію субкультури в контркультуру.

Субкультура – це частка культури, носії якої мають тенденцію до формування своєрідного субсоціуму з властивою йому нормативно-ціннісною системою, яка має тенденцію до власної інституціоналізації

Те, що різного роду дослідники, а це не лише соціологи, називають ознаками субкультури, а саме відмінності в одязі, в мові, в системі цінностей, вподобаннях та манерах поведінки – насправді лише зовнішні атрибути, бо субкультура – це перш за все стан свідомості людей, тою

чи іншою мірою невдоволених тим соціальним положенням, в якому вони знаходяться. Тому будь-яка субкультура несе у собі зародки контркультури, які можуть дати взнаки в ситуаціях загострення соціальних суперечностей.

Молодь є тим соціальним осередком, переважно в межах якого й зароджуються субкультури.

Отже, субкультура – це:

– те, що відрізняє групи меншин, які претендують на статус паралельних щодо суспільства соціумів;

– результат процесу культурної модифікації, яка може формуватися або стихійно, або в результаті соціального конструювання так званих груп тиску, орієнтуючись на вік, стать, соціальне та етнічне походження, релігію, місце проживання і так далі.

У зв'язку зі сказаним вище, зазначимо, що у основі молодіжної субкультури лежить особливий спосіб світосприйняття, сформований постійним перебуванням кожного з нас під впливом соціальних структур та інститутів, орієнтованих на культивування відповідних правил, норм і цінностей.

А отже, молодіжні субкультури необхідно розглядати як структури, що можуть функціонувати або в межах *конструктивної* соціальної поведінки, що є одним з виявів соціальної творчості, орієнтованої на соціальний розвиток, або в межах *екстрактивної* соціальної поведінки, що означає процес перетворення молодіжних угруповань в агентів соціального контролю, орієнтованого на владу й панування одних груп людей над іншими.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Соціологія культури : навчальний посібник / за ред.: О. М. Сімашка, В. М. Пічі. Київ : «Каравела», Львів «Новий Світ – 2000», 2002. 334 с.
2. Николаенко В. Л., Николаенко Л. Г. Социология культуры: краткий словарь / под. науч. ред. Н. В. Туленкова. Киев : ИПК ГСЗУ, 2011. 577 с.
3. Hebdige D. Subculture: The Meaning of Style. London and New York : Routledge, 1979. 195 p.
4. Riesman D. Listening to Popular Music. *American Quarterly*. Vol. 2. No. 4. 1950. Pp. 359–371.
5. Roszak T. The making of counter culture: Reflection on the Technocratic Society and its Youthful Opposition. Garden City, New York : Doubleday & Co. Cloth, 1969. 346 p.
6. The 1950s – American Culture & Society – HISTORY.com, URL: <https://www.history.com/topics/cold-war/1950s>
7. Yinger J. M. Contraculture and Subculture. *American Sociological Review*, Vol. 25. No. 5. 1960. Pp. 625–635.

REFERENCES

1. Simashka, O. M., Pichi, V. M. (Ed.). (2002). *Sotsiologhiia kultury : navchalnyi posibnyk* [Sociology of culture: a textbook]. Kyiv : Karavela, Lviv Novyi Svit – 2000. [in Ukrainian]
2. Nikolaenko, V. L., Nikolaenko, L. G. (2011). *Sociologija kul'tury : kratkij slovar'* [Sociology of culture: a short dictionary]. Kyiv : IPK GSZU. [in Russian]
3. Hebdige, D. (1979). *Subculture: The Meaning of Style*. London and New York : Routledge. [in English]
4. Riesman, D. (1950). *Listening to Popular Music*. *American Quarterly*, Vol. 2, No. 4. Pp. 359–371. [in English]
5. Roszak, T. (1969). *The making of counter culture: Reflection on the Technocratic Society and its Youthful Opposition*. Garden City, New York : Doubleday & Co. Cloth. [in English]
6. The 1950s – American Culture & Society – HISTORY.com, URL: <https://www.history.com/topics/cold-war/1950s> [in English]
7. Yinger, J. M. (1960). *Contraculture and Subculture*. *American Sociological Review*, Vol. 25. No. 5. Pp. 625–635. [in English]

Lipich Liudmyla Mihaylivna

Candidate of Philosophical Sciences,
Associate Professor at the Department of Pedagogy and Philosophy
National Transport University
1, Mykhailo Omelyanovycha-Pavlenka str., Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0003-3821-9537

Nikolaienko Svitlana Leonidivna

Language Teacher at the Department of Foreign Languages
Educational and Scientific Institute of International Relations
Taras Shevchenko National University of Kyiv
36/1, Yu. Illenka str., Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0002-0919-5276

Balahura Olena Oleksandrivna

Candidate of Philosophical Sciences,
Associate Professor at the Department of Pedagogy and Philosophy
National Transport University
1, Mykhailo Omelyanovycha-Pavlenka str., Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0003-1353-7694

YOUTH SUBCULTURES: HISTORY, THEORY AND PRACTICE CONSTRUCTION

Problem. *Contradictions that arise in the relationship in the system “society – subculture”, and especially in the system “society–youth subculture” necessitate the identification of social factors, which cause these contradictions. The authors, in view of this, hypothesize that the most important of these factors are institutionalized social inequalities and institutionalized non-representation of different categories of young people in government and other social institutions, which causes disagreement and even resistance.*

Purpose. *To substantiate the idea that modern youth subcultures are the result of the existing system of social inequalities in society, which are multiplying, and, accordingly, the institutional under-representation of different categories of youth, which causes socio-cultural resistance.*

Methods. *The study used dialectics as logic, as a theory of cognition and as a theory of development, as well as general scientific methods (analysis, synthesis, generalization, etc.), as well as a qualitative method aimed at identifying subjective aspects in human interactions.*

Results. *The connection between the history of the formation of youth subcultures, the logic of their functioning and, accordingly, the logic used by scientists in their research is analyzed.*

It is determined that most researchers are focused on finding ways to incorporate youth subcultures into the dominant socio-cultural system by transforming their existing protest potential, first into a desire for entertainment, and then into mass loyalty. The potential opportunities for the transition of subcultures into countercultures and technological opportunities to transform both subcultures and countercultures into a means of stabilizing the social order by the method of socially oriented construction of sociocultural reality.

Terminologically expressed differences in the concept of Contraculture by Milton Inger and Counter Culture by Theodore Rozzak were revealed and it is pointed out that the concept of Contraculture presupposes the possibility of transition of subcultures to countercultures and vice versa, and the concept of Counter Culture is focused on removing. Although both have different technological (constructivist) capabilities.

Key words: *youth, culture, subculture, counterculture, youth subculture, social construction of sub- and countercultural reality.*